

TAMMISAARI 9.6.2018

Kuvittele etten olisi tässä

Miten kuvailisit minua?

Mitä oppisit minulta?

Mitä muistaisit minusta?

Muistaisit, muistaisit, muistaisit.....

Kuinka monta kertaa minun on kysyttävä sitä?

Mutta mitä haluaisit muistaa?

Kuka, missä, miten, MIKSI?

On sanottu, että se, mitä muistamme on sekoitus unohtamisesta ja toisten ihmisten kertomusten muokkaamista kuvista.

Ja siksi tärkeintä ei ole se, mitä muistamme,

vaan se, MITÄ EMME SAA UNOHTAA.

Arvoisa rouva Koivisto, arvoisa yleisö, ärade publik

1900-lukua on oikeutetusti kuvattu ihmiskunnan historian verisimmäksi vuosisadaksi. Useat tutkijat ovat päätyneet arvion, että yli 220 000 000 ihmistä menetti henkensä sodissa, maiden sisäisissä aseellisissa konflikteissa, puhdistuksissa ja erityyppisen rakenteellisen väkivallan seurauksena. Suomen sisällissota 1918 on traaginen esimerkki

tilanteesta, jossa veli kääntyy veljeään, sisar sisartaan, ihminen toista ihmistä vastaan; tilanteesta, jossa käännytään väkivallan tielle; tielle, jolta paluuta ei ole.

Kuulun ikäpolveen, jonka kouluopetuksessa vuodesta 1918 vaiettiin lähes kokonaan. Pitkä hiljaisuus alkoi murtua vasta toisen maailmasodan jälkeen. Jussi Onnismaa kirjoitti vuonna 2008: *Muistaminen on menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden kutsumista juuri tähän hetkeen. Yleinen muistaminen ja unohtaminen on myös poliittinen tapahtuma. Kun laajamittaisten traumojen aiheuttamien tapahtumien seuraukset saavat riittävästi julkisuutta, muistamiseen ja traumaan liittyvä politiikka tulee mahdolliseksi. Voimme puhua muistamisen politiikasta.*

Seppo Hentilä puolestaan kirjoittaa äskettäin julkaistussa teoksessaan *Pitkät varjot: Muistamisen historia ja politiikka: Talvisodan yksimielisyydestä koko kansan yhteisenä positiivisena kokemuksena tuli eräänlainen pimennysverho, joka voitiin tarvittaessa vetää sisällissodan katkerimpien muistojen eteen.*

On hyvin vaikeaa mutta samalla tärkeää ja välttämätöntä avata hiljaisuuden verhot.

Tammisaaren joukkohauta on yli 3000 nimeltä tunnetun suomalaisen viimeinen leposija. Saimme juuri äsken kuulla Sture Lindholmin kattavan kuvauksen vankileirin arjesta. Tänäpäin paljastettu muistolaatta on omistettu

tuntemattomissa haudoissa lepäävien, sisällissodassamme kuolleiden muistoksi,

till de i okända gravar vilande, i inbördeskriget avlidnas minne.

Tärkeämpää kuin se, mitä muistamme,

on se, mitä emme saa unohtaa.

Viktigare än det, vi minns,

är det, vi inte får glömma.

Työssäni konfliktialueilla ja osallistuessani sotavainajaprojektissa WW2 kaatuneiden suomalaissotilaiden hautojen etsintään ja avaamiseen entisen Neuvostoliiton alueella, olen oppinut ymmärtämään haudan merkityksen ja tärkeyden. Ihmisillä, jotka ovat menettäneet läheisensä, on toive saada haudata rakkaansa hautaan, joka kantaa hänen omaa, oikeaa nimeään, uskontonsa ja yhteisönsä traditioiden mukaisesti. Tämä toive on universaali, sen kohtaamme kaikkialla maailmassa. Omaisilla on oikeus saada tietää, mitä heidän rakkaalleen on tapahtunut. Tieto auttaa jälkeenjääneitä sulkemaan oven menneisyyteen, suuntaamaan katseensa tulevaisuuteen ja jälleenrakentamaan omaa sortunutta ja eri tavoin vammautunutta yhteisöään. Tieto ja historiallinen tutkimus voivat auttaa myös löytämään tien sovintoon, anteeksiantoon ja kestävään rauhaan. Rauha on synnyttävä siellä, missä kosto ja väkivalta ovat syntyneet ja missä niiden on annettu kasvaa ja vahvistua. Rauha ja oikeuden toteutuminen viitoittavat tietä anteeksiantoon.

Syksyllä 1996 edessäni istui nuori Bosnian sodassa haavoittunut vaimo, kahden lapsen äiti. Meillä ei ollut yhteistä kieltä. Tulkin välityksellä hän kertoi kuulleensa, että olimme mahdollisesti löytäneet hänen kadonneen miehensä Srebrenicaa ympäröiviltä vuorilta. Hän ojensi laukustaan laminoidun valokuvan kahden nauravasta nuoresta miehestä. Alla oli teksti *Muisto Srebrenicasta, toukokuu 1995*, kaksi kuukautta ennen serbijoukkojen marssia kaupunkiin. Kuva oli minulle tuttu, olimme löytäneet saman valokuvan yhden vainajan taskusta. Vainajalla oli yllään sama nahkatakki, joka hänellä oli valokuvassa. Mietin mitä sanoisin hänelle, mutta hän ehti ensin. Hän sanoi yksinkertaisesti KIITOS. Epävarmuuden aika oli ohi. Hän ei enää elättänyt toivoa, että hänen miehensä olisi elossa jollain salaisella vankileirillä. Hän ja heidän lapsensa saivat haudan, jonka äärellä he voivat muistella rakkaudella puolisoa ja isää.

Sotavainajaprojektin puitteissa kesällä 1997 suoritimme kaivauksia Kiestingissä ja Pirttijärvellä. Huomattava määrä vainajista voitiin tunnistaa arkistotietojen, kenttäpapin muistiinpanojen ja tuntolevyjen avulla, ja heidät haudattiin aikanaan kotikuntiansa sankarihautausmaihin. Pirttijärven tunnistamattomat vainajat haudattiin yhteishautaan entisen kotikaupunkini Kajaanin kirkon läheisyyteen. Muistotilaisuuksissa monet omaiset tulivat kiittämään meitä. He olivat saaneet haudan, jonka äärellä rakastaa ja muistaa läheistään.

Emeritusprofessori Jukka Aaltonen kertoo koskettavasti kirjassaan *Leijan varjo* (2009) isoisästään, joka menehtyi Hennalan vankileirillä ja haudattiin nimettömänä joukkohautaan 5.6.1918. Sotasurmat-projektissa kerättiin kattavat tiedot sisällissodassa kuolleista ja vuonna 2002 nimilaista julkaistiin internetissä. Jukka Aaltonen kirjoittaa 7.3.2002:

Löysin isoisäni nimen.... tuntui kuin olisin ollut hänen haudallaan.... Lähes 85 vuoden takaisen kuoleman hauta oli edessäni. Se oli nimeä kantavan tietokoneeni ruudulla: Suru, jota isäni ei koskaan voinut tällä tavalla tuntea oman isänsä haudalla, koska sitä ei koskaan ollut nimenä. Tässä hän on, tähän hänet on haudattu, tässä on hänen nimensä... Minä itkin isäni orpouden surua ja kaikkea sitä, mitä hän oli orpoudestaan ja suremattomasta surustaan minuun siirtänyt.

Psykiatri Martti Siirala loi 1960-luvulla käsitteen taakkasiirtymä: *Se, mikä ei tule yhdessä jaetuksi, tulee jonkun kannettavaksi taakkasiirtymäksi.*

Jukka Aaltonen jatkaa:

Ja minä haluaisin antaa anteeksi. Mutta kenelle minä antaisin anteeksi. Anteeksi ei voi koskaan antaa tai armahtaa ylhäältä päin. Minä voisin antaa anteeksi sille, joka pyytäisi minulta anteeksi. Ilmeisesti hän olisi minun ikäiseni Hennalan vartijan lapsenlapsi, joka on isältään ja äidiltään kuullut jotain, tai vaistonnut saman oudon puhumattomuuden, joka

edelleen elää monilla terrorin kokeneilla paikkakunnilla, vaikka tekijät ovat aikaa sitten kohdanneet uhrinsa maan alla.

Yksi suomalaisen joulun vaalituimmista ja kauneimmista perinteistä on kynttilöiden sytyttäminen jouluaattona omaisten haudoille. Tapa on kuitenkin yllättävän nuori. Jouluna 1921 nuori ylioppilas Lyyli, tätini jota en koskaan ole tavannut, vei kynttilän aiemmin syksyllä kuolleen sisarensa Kyllikin haudalle, sukuhaudallemme. Tuhansien suomalaisten tavoin sisarukseni ja minä sytytämme jouluaattona kynttilät Lyylin, Kyllikin heidän sisarustansa ja vanhempiensa, omien vanhempiemme ja veljeni haudoille. Äitimme oli sisaruksista nuorin. Meillä on hauta, jonka äärellä voimme heitä kaikkia muistaa.

Täältä Tammisaaresta siirrettiin vankeja kesällä 1918 Suomenlinnaan. Heidän joukossaan oli ahvenanmaalainen Gunnar Mörn, joka ei ollut osallistunut taisteluihin. Hän työskenteli kuoronjohtajana ja lehtimiehenä Turussa. Kirjoituksissaan hän oli hyökännyt voimakkaasti porvaristoa ja papistoa vastaan. Hän piti myös päiväkirjaa kokemuksistaan. Tänä vuonna Camilla Thelestam ja Jessica Edén ovat työstäneet ääni-installaation hänen kirjoitustensa, jälkeenjääneiden kirjeittensä ja päiväkirjojensa pohjalta. He ovat "kirjoittaneet" fiktiivisen viimeisen kirjeen; kirjeen, jonka Gunnar Mörn olisi voinut kirjoittaa 5.9.1918, päivää ennen teloitustaan Kustaanmiekassa 6.9.1918.

Det klasskrig som river sönder vårt land kommer att sätta spår i generationer av finländare. Min förhoppning är ändå, att det kommer en dag – må det så vara hundra år i framtiden – då varje finländare, oberoende av yrke eller titel, har samma rätt till mat, bildning och trygghet.

Tämä luokkasota, joka repii rikki maamme, tulee jättämään jälkensä tuleviin sukupolviin. Toiveeni on, että kerran kuitenkin koittaa päivä – olkoon se vaikka sadan vuoden päässä –

jolloin jokaisella suomalaisella on arvoon tai ammattiin katsomatta sama oikeus ruokaan, koulutukseen ja turvallisuuteen.

Fiktiivinen kirje päättyy näin:

Om mina skrifter överlever censur och förstörelse finns det kanske en möjlighet att de en dag når människor i en mildare, godare och mera rättvis tid än den vi nu lever i.

Jos kirjoitukseni välttävät sensuurin, on olemassa mahdollisuus, että niitä eräänä päivänä luetaan lempeämmässä, paremmassa ja oikeudenmukaisemmassa ajassa kuin missä me nyt elämme.

Tämän kuvitteellisen jäähyväiskirjeen toiveisiin on tänään helppo yhtyä. Me muistamme ja rakastamme edesmenneitä läheisiämme. Mutta aikanaan mekin kuolemme, ja silloin muisto heistä katoaa maan päältä. Meitä itseämme muistetaan ja rakastetaan hetkinen, ja sitten meidätkin unohdetaan.

Mutta rakkaus on ollut kylliksi. Kaikki rakkauden sykehdykset palaavat takaisin rakkauteen, joka ne synnytti. Muistokaan ei ole rakkaudelle välttämätön. On olemassa elävien maa ja kuolleiden maa, ja siltana niiden välillä on rakkaus.

Ainoa, mikä jää jäljelle,

ainoa, millä on merkitystä.